

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «ПІДПРИЄМНИЦТВО І ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ» У 8-9 КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У 2025/2026 Н.Р.

Поступ реформи Нової української школи у 2025/2026 навчальному році відбувається на другому році (8 клас) циклу базового предметного навчання. Особливістю цього етапу у другому циклі базової середньої освіти є впровадження у Типовій освітній програмі для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти вивчення у 8-х класах масової школи та 9 класах пілотних закладів навчального предмета «Підприємництво і фінансова грамотність», який є складовою соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі.

«Підприємництво і фінансова грамотність» є новим обов'язковим навчальним предметом. Загальна кількість годин, що відводиться на вивчення курсу, повинна відповідати рекомендованому навчальному часу, який визначено у додатку 3 Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти [3]: у 8-му та 9-му класах навчальне навантаження – по 0,5 год. на тиждень. Рекомендуємо у 9 класі збільшити навчальне навантаження до 1 год. на тиждень за рахунок годин для перерозподілу між освітніми компонентами, адже заклад освіти може змінювати кількість навчальних годин на вивчення курсу в межах заданого типовим навчальним планом діапазону навчального навантаження.

Метою курсу є формування вмінь учнів інтегрувати набуті знання з математики, інформатики, економіки, історії, права тощо для розв'язування життєвих проблем, пов'язаних з забезпеченням власного і суспільного безпечного добробуту.

Для викладання навчального предмета «Підприємництво і фінансова грамотність» пропонуємо педагогам **перелік модельних навчальних програм**, які отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»:

1. Модельна навчальна програма «Підприємництво і фінансова грамотність. 8-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор – Панченко С.Ю.) (наказ МОНУ від 24.12.2024 №1787): <https://surl.li/fqfqsww>.

2. Модельна навчальна програма «Підприємництво і фінансова грамотність. 8-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори – Буяк Р.Р., Гнатишин О.М., Сухінська В.О., Сливка Є.М.) (наказ МОНУ від 14.08.2024 №1138): <https://surli.cc/fxipve>.

3. Модельна навчальна програма «Підприємництво і фінансова грамотність. 8-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори – Кузнецова А.Я., Довгань А.І., Часнікова О.В., Шніцер О.П., Тригуб О.В., Гірченко Т.Д., Шабанова О.В., Харченко А.М., Нагайчук Н.Г.) (наказ МОНУ від 24.12.2024 №1787): <https://surl.li/wazdul>.

4. Модельна навчальна програма «Підприємництво та фінансова грамотність. 8-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори – Беспалко І.В., Войтицька Л.В., Тригуб О.В., Ролік В.А.) (наказ МОНУ від 24.12.2024 №1787): <https://surl.li/mljrby>.

Зміст навчального курсу «Підприємництво і фінансова грамотність» відповідає віковим, загальнонавчальним і психологічним особливостям учнів, що дає можливість педагогам,

поєднуючи з активними методами навчання, сформувати в учнів ініціативність, спроможність використовувати можливості та реалізовувати ідеї; здатності до активної участі в житті суспільства, навичок керування власним життям і кар'єрою; уміння розв'язувати проблеми; готовність брати відповідальність за прийняті рішення; здатності працювати в команді для планування й реалізації проєктів, які мають суспільну або фінансову цінність, тощо.

Для викладання навчального предмета «Підприємництво і фінансова грамотність» авторськими колективами напрацьовано дев'ять підручників, які отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Педагоги можуть самостійно обирати будь-який з цих підручників. Вони складені за однією з чотирьох затверджених модельних програм. Ознайомитися із переліком **підручників** можна на сайті МОНУ за покликанням: <https://surl.li/fomcxl>. Також для ефективного викладання курсу «Підприємництво і фінансова грамотність» авторами напрацьовано навчально-методичні комплекси: робочі зошити, презентації для уроків, електронні додатки та навчально-методичні посібники для вчителів.

Варто зазначити, що головною ідеєю інтегрованого курсу у 8-му класі є виховання й розвиток в учнів інтересу до пізнання та самостійного вивчення основ сфери фінансів, тому дуже важливо організувати цей процес під керівництвом учителя, а не забезпечувати учнів готовими знаннями. Реалізувати цю ідею педагоги зможуть, запроваджуючи в освітньому процесі дослідницькі методи та організовуючи навчання на основі вирішення різноманітних наукових і практично-життєвих ситуацій.

У ході навчання у 8-му класі педагоги повинні навчити учнів досліджувати фінансову галузь та формувати знання:

- як обчислювати та грамотно розподіляти власний бюджет;
- як нараховуються пільги та субсидії на оплату житлово-комунальних послуг;
- що таке монетизація пільг і субсидій та як з урахуванням їх оплатити житлово-комунальні послуги;
- як перевірити правильність сум, зазначених у повідомленнях про оплату рахунків;
- у які проєкти вигідно вкладати гроші;
- де і як можна позичити гроші на вигідних умовах тощо.

Організація освітнього процесу викладання інтегрованого курсу «Підприємництво і фінансова грамотність» має практичне спрямування, яке реалізується в ході пошуку необхідної інформації, проведення експериментів, виконання практичних робіт і вправ, моделювання, розв'язування ситуативних, проблемних, аналітичних завдань та проведення досліджень з опрацюванням науково-популярної літератури, нормативно-правових документів, навчально-дидактичних джерел, інтернет-ресурсів тощо. Використання зазначеної діяльності допоможе педагогам розвинути в учнів уміння і навички роботи з джерелами інформації, а також передбачає виконання поставлених соціально-економічних завдань, здійснення порівняльного аналізу, проведення мінідосліджень, дискусій, експертиз, круглих столів, ділових і рольових ігор, підготовку презентацій і виступів, виконання творчих робіт, індивідуальних і колективних проєктів, написання есе, повідомлень тощо.

Мета проведення цих робіт може бути різною: організаційною, мотиваційною, корегувальною, контролюючою, підсумовуючою тощо. Рекомендуємо застосовувати доцільні для певних видів діяльності форми роботи учнів: індивідуальну, парну, групову, фронтальну.

З метою формування умінь та ставлень здобувачів освіти передбачено виконання практичних робіт, що дасть можливість закріпити та розвинути навички фінансової культури та підприємницької діяльності. Рішення щодо оцінювання практичних робіт (усіх чи вибірково) приймає вчитель. Ефективному засвоєнню або закріпленню навчального матеріалу сприяють також фінансово-економічні, навчальні й сюжетно-рольові ігри та моделюючі й тренінгові вправи.

Одним із видів навчальної діяльності, що передбачені в модельних програмах, є учнів-

ські дослідження, проекти, тематику яких педагоги можуть змінювати або трансформувати в межах вивчення відповідної теми з урахуванням матеріально-технічного забезпечення в закладі освіти, наявності власних цікавих дидактичних розробок, рівня підготовленості учнів класу, інтересів дітей тощо. Форму виконання учнівських досліджень та проектів учитель може обирати самостійно: кількість учасників (індивідуальні, групові, парні); термін виконання (короткострокові – виконують на уроці, середньострокові – виконують від тижня до місяця, довгострокові – виконуть довше ніж один місяць); оформлення результатів (мультимедійна презентація, відеоролик, лепбук, брошура, інфографіка, реферат, буклет, стіннівка, інформаційний бюлетень тощо). Результати дослідження, проектів учнів учитель оцінює під час презентації, демонстрації, оприлюднення напрацьованих ідей.

Слід зазначити, що значний вплив на результативність навчального процесу мають освітні технології, які педагоги можуть застосовувати в ході навчання: проблемного, особистісно орієнтованого характеру, перевернутого навчання, критичного мислення, інформаційно-комунікаційні тощо.

Оцінювання результатів навчання з курсу «Підприємництво і фінансова грамотність» має бути орієнтовано на вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів, зазначених у Державному стандарті базової середньої освіти [1], та спрямовано на перевірку ключових компетентностей, загальних та конкретних результатів навчання, які передбачають, що учень:

- взаємодіє з іншими особами в усній формі, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях;
- сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, зокрема в текстах нормативно-правових актів, договорів, угод тощо, та використовує інформацію для збагачення власного досвіду й визначення вигідних умов;
- висловлює власні думки, почуття, ставлення та ідеї, взаємодіє з іншими особами у письмовій формі;
- у разі потреби взаємодіє з іншими особами в цифровому просторі, дотримуючись норм літературної мови;
- пізнає сфери фінансів засобами наукового дослідження;
- опрацьовує, систематизує та представляє інформацію економічного змісту;
- усвідомлює закономірності, що відбуваються в економічній сфері, відповідально поводить для забезпечення сталого розвитку суспільства;
- розвиває власне наукове мислення, набуває досвіду розв'язання проблем економічного змісту (індивідуально та у співпраці з іншими особами);
- знаходить, аналізує, перетворює, узагальнює, систематизує та подає дані, критично оцінює інформацію для розв'язання життєвих проблем;
- усвідомлено використовує інформаційні та комунікаційні технології і цифрові інструменти для доступу до інформації, спілкування та співпраці як споживач;
- турбується про особисту безпеку, уникає факторів ризику, реагує на фактори і діяльність, що становлять загрозу для власного і суспільного життя та добробуту;
- визначає альтернативи, прогнозує наслідки, приймає рішення для забезпечення безпеки й добробуту власних та інших осіб;
- виявляє підприємливість та поводить етично для поліпшення здоров'я, безпеки й добробуту власних та інших осіб;
- мислить хронологічно, орієнтується в часі, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами і процесами в економіці, діяльністю людей та її результатами в часі, виявляє зміни в житті суспільства;
- мислить геопросторово, орієнтується в соціально-історичному просторі, виявляє взаємозалежність розвитку суспільства, господарства і економіки;

- мислить системно, виявляє взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємовплив історичних подій, явищ, процесів, постатей в економічній сфері в контексті відповідних епох;
- усвідомлює необхідність утвердження верховенства права і дотримання правових норм для забезпечення сталого розвитку суспільства.

Вивчення курсу «Підприємництво і фінансова грамотність» передбачає формувальне та підсумкове оцінювання.

Під час організації формувального оцінювання на уроках з «Підприємництва і фінансової грамотності» рекомендуємо врахувати [4]:

1. Важливе оцінювання процесу, а не лише результату.

✓ Спостерігайте за тим, як учні планують, аналізують і ухвалюють фінансові рішення. Наприклад, якщо, складаючи бюджет, учень обґрунтовує необхідність більше заощаджувати на довгострокові цілі, а не на розваги, варто звернути увагу на цей момент.

✓ Хваліть дітей за спроби та ініціативу, навіть якщо результат не є ідеальним. Наприклад, учень запропонував зменшити витрати на харчування, купуючи продукти в магазинах із великими знижками. Хоча ідея не врахувала потреби у збалансованому харчуванні, варто похвалити за спробу знайти шляхи економії та запропонувати обговорити, як зробити цей підхід більш реалістичним.

2. Чітко формулюйте критерії оцінювання.

Перед початком виконання завдання поясніть, за якими критеріями ви будете оцінювати результат. Приклад критеріїв для завдання «Мій бюджет на місяць»:

- правильність класифікації доходів і витрат;
- уміння застосувати один із запропонованих методів ведення бюджету («Метод конвертів», «Правило 50/30/20», «Метод глечиків»);
- коректність і правильність обчислень.

3. Надавайте конструктивний зворотний зв'язок.

✓ Після виконання завдання обговоріть з учнями їхні результати: що вони зробили правильно, а які аспекти потребують вдосконалення. Використовуйте позитивні формулювання. Наприклад, замість «Ти розрахував бюджет неправильно» краще підтримати учня: «Добре, що ти включив усі регулярні витрати. Поміркуймо, які ще непередбачувані витрати варто врахувати».

✓ Підтримуйте позитивні зміни та закріплюйте корисні фінансові звички. Наприклад: «Ти добре спланував бюджет на місяць. Не забувай враховувати заощадження на майбутнє. Почни відкладати хоча б 10% від своїх доходів».

4. Рефлексія та самооцінювання.

Наприкінці уроку важливо, щоб учні проаналізували свій прогрес. Для цього можна поставити їм такі запитання:

- ✓ Що тобі вдалося зробити за урок?
- ✓ Які нові знання та навички, здобуті на уроці, ти будеш використовувати в житті?
- ✓ Що нового про банківські рахунки ти зможеш розказати після уроку батькам або друзям?

В умовах сучасних викликів варто надавати увагу й емоційному стану учнів. Запитуйте про їхні самопочуття та настрої на початку й наприкінці уроку. Для цього вам можуть стати в пригоді різні шкали (наприклад, смайлики, термометр настрою, погода настрою тощо).

Ефективними інструментами формувального оцінювання є:

- *чеклисти* – формуляри, у яких діти зможуть фіксувати свої навчальні досягнення за певний період часу (тиждень, місяць, рік);

- *самооцінювання* – шкала для визначення рівня оцінювання вмінь чи навичок учнів. Наприклад: 1 – не маю бажання заощаджувати; 2 – потребую допомоги, щоб розрахувати суму заощаджень; 3 – розраховую суму заощаджень, але припускаюся помилок; 4 – правиль-

но розраховую суму заощаджень; 5 – заощаджую впевнено та креативно;

- *опитування* – мовні конструкції від учителя для перевірки й оцінювання знань чи навичок учнів. Наприклад: Я уже знав / знала про заощадження...; Знання з теми «Заощадження» допоможуть мені...;

- *сигнали руками/рефлексійні картки* – умовні сигнали рукою або пальцями, що може бути погодженням або непогодженням з твердженням. Можна також використовувати кольорові прапорці, картки, смайли, сигнали світлофора тощо;

- *тести* дають змогу швидко визначити рівень засвоєння знань учнями та виявити прогалини в розумінні теми. На початку вивчення курсу рекомендуємо запропонувати учням пройти вхідний тест для визначення їхнього рівня фінансової грамотності. Для формувального оцінювання можуть бути застосовані тестові завдання для самоконтролю, наведені в підручниках наприкінці кожного параграфа.

На сайті «Гаразд» Національного банку України є загальний тест з фінансової грамотності, а також тести з таких тем: «Гроші», «Фінансове планування», «Депозити», «Кредити», «Шахрайство». Пройти тести можна за покликанням: <https://harazd.bank.gov.ua/tests>. Ці тести можуть стати основою для створення педагогом власних тестів з адаптацією до навчальних занять.

Підсумкове оцінювання може здійснюватися як у процесі навчання (поточне), так і на різних його етапах (власне підсумкове). Підсумкове оцінювання в курсі «Підприємництво і фінансова грамотність» здійснюється за групою 3 результатів навчання, що передбачені критеріями оцінювання за освітніми галузями (додаток 2 до рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти) [2]. Оцінюючи результати навчальної діяльності учнів, необхідно враховувати рівень засвоєння учнями теоретичних знань та рівень сформованості в них практичних умінь, досвід дослідницької та творчої діяльності. Тому пропонується в межах зазначеної групи результатів навчання здійснювати окремо оцінювання теоретичної та практичної складових курсу. Кількість і види робіт для поточного оцінювання вчитель може встановлювати самостійно. Поточний контроль відбувається шляхом усного опитування, тестування, проведення самостійних, практичних та творчих робіт, за результатами досліджень із застосуванням комп'ютерних програм, захисту проєктів тощо. У ході семестрового (підсумкового) оцінювання радимо враховувати практичну складову (за результатами виконання практичних робіт) та теоретичну складову (за результатами виконання підсумкової роботи для контролю теоретичних знань). Обов'язково в підсумковій оцінці за семестр мають бути враховані і теоретична, і практична складові.

Пропонуємо добірку корисних додаткових ресурсів для викладання курсу «Підприємництво і фінансова грамотність»:

1. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб:

- освітні відеоролики: <https://surl.li/gomxlc>;

- фінансові поради: <https://www.fg.gov.ua/finansova-prosvita/finansovi-poradi>.

2. Центр фінансових знань «ТАЛАН»:

- матеріали та розробки уроків, які стануть у пригоді педагогам під час підготовки до занять з фінансової грамотності: <https://talan.bank.gov.ua/>;

- віртуальний тур до Музею грошей: <https://museum.bank.gov.ua/museum/>;

- #КібербезпекаФінансів: <https://surl.lt/kienzy>;

- Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року: <https://talan.bank.gov.ua/fingramotnist#strategiya>;

- Рамки фінансових компетентностей: <https://surl.li/wxjskj>;

- «Гаразд» – безкоштовна онлайн-платформа для підвищення рівня фінансової грамотності Національного банку України: <https://harazd.bank.gov.ua/>.

3. Сторінки в соціальних мережах:

- Facebook «Фінкульт»: <https://www.facebook.com/fincultukraine/>;
- Facebook «Фінкульт Академія»: <https://www.facebook.com/fincult.academy/>;
- Instagram «Фінкульт»: https://www.instagram.com/fincult_dgf;
- Спільнота вчителів географії, економіки, фінансової грамотності: https://t.me/znayshov_geography.

Список використаних джерел та літератури

1. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898. URL: <https://surl.lu/fqiszh> (дата звернення: 15.06.2025).

2. Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання : наказ МОН України від 02.08.2024 №1093. URL: <https://surl.li/gfteyc> (дата звернення: 14.06.2025).

3. Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти : наказ МОН України від 19.02.2021 №235, зі змінами від №1120 від 09.08.2024. URL: <https://surli.cc/abwudr> (дата звернення: 16.06.2025).

4. Як оцінити успішність дітей з курсу «Підприємництво і фінансова грамотність»: поради від фахівців Національного банку. URL: <https://surl.li/giaaec> (дата звернення: 12.06.2025).